Cornel

Regman

CORNEL REGMAN „Noi explorări critice"

Ca şi alte culegeri de acest fel, *Noile explorări critice* ale lui Comei Regman sînt, într-un anume sens, rezultatul unui bricolaj. Autorul a strîns un număr de cronici, nu suficient totuşi spre a alcătui un volum, şi spre completare a recurs la ce s-a mai găsit prin preajmă; un studiu din 1946, „uitat" cînd *începuturile* au fost reluate în *Cărţi, autori, tendinţe;* cîteva răspunsuri la anchete şi interviuri; articolş de tot felul şi de toată mîna, cu un caracter de obicei ocazional. Şi cu asta casa e gata şi se poate muta în ea şi criticul. Datate, aceste cronici şi articole pretind să fie citite în legătură cu momentul scrierii. Cornel Regman este un om prea fără iluzii ca să nu ştie că, înainte chiar de a citi un text precum *Ce a însemnat deceniul 60-70 pentru literatura noastră,* ochiul ne fuge spre anul cînd a fost redactat: 1970. Fraze ca următoarea trebuie situate înainte de a fi discutate: *„Aş vrea să spun că, dacă pentru poezie în genere, pentru critică chiar, anii care au trecut au dus la transformări dc-a dreptul entu:iasmante (în sensul că s-au cîştigat şi recîştigat nu numai opere şi forţe noi, ci şi o înţelegere nouă a condiţiilor de existare pentru cele două delicate domenii), proza, In schimb, evident şi teatrul, iar o dată cu el şi filmul, şovăie între formule în care, pe o cale sau alta, esopicul, tendinţele derivative îşi spun exagerat cuvîntul".* Aşa se vedea oare în 1970 p'roza deceniului abia încheiat? Probabil, deşi azi ni se pare că romanele şi în general proza publicate în ultimii ani ai respectivului deceniu sînt cel puţin la fel de reprezentative pentru schimbarea opticii faţă de realitatea socială imediată şi deopotrivă faţă de literatură ca şvpoezia: primele trei cărţi ale lui Alexandru Ivasiuc şi Nicolae Breban, al doilea volum al *Moromeţilor* şi *Intrusul, F* de D.R. Popescu şi cîteva din nuvelele aceluiaşi, *Ce mult te-am iubit* de Zaharia Stancu, *îngerul a strigat* de Fănuş Neagu, *Martorii* lui Mircea Ciobanu, nuvelele lui Şt. Bănulescu, N. Velea, V. Voiculescu, Eugen Barbu şi încă foarte multe altele. Oricum ar fi, astfel de constatări au valoarea unor ciudate documente de obtuzitate: nu mă refer în special la Cornel Regman, ci la greutatea cu care noi toţi, în anumite momente, citim complexa realitate a literaturii. Cornel Regman a fost onest tipărind după 12 ani un articol conţinînd fraze ca aceea de mai sus, căci nu pot crede că le-ar mai gîndi astăzi.

Prin forţa lucrurilor, valoarea acestor articole este inegală, unele nefiind, relaute în volum, deloc interesante, chiar dacă în revistele

unde s-au publicat iniţial vor fi avut rostul lor. Nici interviurile (din „Vatra" şi „Tribuna", ambele 1980) nu conţin cine ştie ce revelaţii. Cornel Regman n-a fost niciodată în largul său în articole de idei generale despre, să zicem, *Dialectica tradiţie-inovaţie* sau *Critica fără polemică?,* îndeajuns de banale şi chiar nesuferite prin didacticism. In schimb, cronicile propriu-zise sînt remarcabile şi au creat un stil: nu în sensul că poate fi imitat (dintre cronicarii tineri doar Al. Cistelecan şi Ion Buduca par să urmeze, ca originalitate şi talent, maniera lui Cornel Regman), cît în acela de a-l recunoaşte imediat pe autor. Acest stil poate fi comparat cu forma lui tinerească din *Ditnltrle Angliei în interpretarea lui Şerban Cioculescu,* o cronică scrisă în 1946 la îndemnul lui D. Popovici pentru revista „Studii literare" şi-adnotată atunci de profesorul clujean. Asemănările se văd numaidecît: seriozitatea minuţioasă cu care criticul se aplică, discutarea multor aspecte ce ţin de întreaga operă a celui analizat (şi, fiind vorba aici de un studiu critic, şi de opera poetului la care se referă acesta), o înaintare răbdătoare, ocolită, în subiect, luciditatea neconsoiată de nici un artificiu, desprinderea de a judeca franc valoarea, în fine, nota de umor a comentariului. Şi deosebirile merită atenţie: stilul e mai alb la început, aproape numai tehnic, cu puţine pete de culoare). *„Ş. Cioculescu jertfeşte mielul cel gras al elogiului", „ aerul de hotar perpetuu făcut literaturii secolului trecut"),* deşi pasta e aceeaşi, chiar dacă mai puţin învîrtoşată ca azi, în sfîrşit, metoda e mai şcolărească, după tipicuri elementare.

Cronicile lui Cornel Regman sînt printre cele mai puţin concesive din cîte se tipăresc la noi în momentul de faţă. Am în vedere concesiile de orice fel, nu doar pe cele estetice. Dealtfel, gustul unui cronicar literar nu e important în acelaşi fel ca gustul unui cititor amator; aş vorbi mai curînd de necesitatea unei onestităţi a gustului în cazul celui dintîi. între prietenii noştri găsim totdeauna unul în al cărui gust să ne putem încrede; cînd strîmbă el din nas, e sigur că a citit o carte proastă. Dar în cazul criticului mai trebuie şi ca strîmbătura să nu fie făcută publică în formă de zîmbet. Degeaba avem păreri juste, dacă ne lipseşte tăria de a le spune sincer. Judecata de acasă trebuie să se potrivească cu cea din tîrg. Ce folos de un ogar cu nas fin pe care vînătorul l-ar ţine în lesă în loc să-i dea drumul? O cronică a lui Cornel Regman poate fi (şi e normal) discutată în sentinţele ei, dar merită totdeauna să fie luată în considerare: căci sîntem siguri că opinia îi aparţine. Această încredere e obligatorie şi, fără să pară că simplific, condiţie *sine qua non* nu e talentul, ci morala lui. Fiecare pasăre pe limba ei piere: şi criticul.

Originalitatea literară a unei cronici de Cornel Regman constă în micul spectacol pe care ea îl pune în scenă. Un cronicar este, desigur, un fel de tehnician experimentat, care are o reţetă a lui de folosire cu maximum de randament a spaţiului disponibil. Nu poţi scrie cronică la nimereală. Cornel Regman posedă şi el o astfel de reţetă, dar ea pare să preţuiască, deopotrivă cu economia textului, şi risipa, ocolurile, introducerile, parantezele. E un cronicar cu sămînţă de vorbă. Pînă să ajungi să afli ce vrea să spună, trebuie să te înarmezi cu răbdare. Efortul e de obicei răsplătit chiar şi înainte de a descoperi justeţea diagnosticului sau a caracterizării; căci partea de ocolişuri e savuroasă în sine, adesea plină de haz. Comentînd de pildă un prozator puţin ştiut, Cornel Regman dă peste articolul din *Dicţionarul* lui Marian Popa şi remarcă multe inexactităţi. Primele pagini ale cronicii lui se vor ocupa de acestea, valoarea prozatorului Ion Topolog nici nu mai e în discuţie, ci numărul de greşeli la lectură (din cele vizibile cu ochiul liber), atît de mare pe mica suprafaţă a articolului, încît Cornel Regman notează putinţa unei „culturi intensive a erorii" în critică. Altădată, ocupîndu-se de un studiu al lui Z. Ornea (în cea mai nedreaptă cronică din *Noi explorări),* cum tot citise un altul al lui D. Micu de, cum să zic, format asemănător, criticul nu pierde ocazia să se amuze pe tema unei presupuse „tentaţii a cărămidarului" în istoriografia noastră literară. Dealtfel, cu ocazia unor incursiuni introductive ori complementare ca acestea, Cornel Regman a pus în circulaţie două noţiuni critice pe cît de utile pe atît de vesele: romanul pisălogic şi (după model Jon Barbu) critica leneşă.

Şi sub alt raport, spectacolul oferit de cronicile lui Cornel Regman este deopotrivă de original: sub raportul stilistic. Impresia cea mai puternică este aceea de combinaţie inelucidabilă între facondă şi căznealâ. O uşurinţă anevoioasă a exprimării, aceasta ar fi formula. Pe de o parte, limbajul e viu, spumos, abundent, izvorînd dintr-o mare poftă a conversaţiei, pe de alta, e lipsit aproape cu totul de naturaleţe, e contrafăcut, laborios şi scorţos. Asociaţiile predilecte de cuvinte sînt semnificative: substantivele şi epitetele lor, verbele şi adverbele lor se aleg din straturi diferite ori opuse ale vocabularului, în vălmăşagul studiat de arhaisme, regionalisme, neologisme, cuvinte foarte tehnice (dar nu neapărat din stilul literar, ci şi din cel ştiinţific, juridic, militar, administrativ) şi cuvinte de toată ziua (oral-familiare), perechile se alcătuiesc totdeauna parcă spre evitarea endog'amiei lexicale: *,,ostenitor exces de vorbă", ,,mănoase intersectări", „duh al evidenţelor inflexibile", „gaguri metafizice", „sub semnul păpuşărescului", „metaforele sale au un straşnic lipici",*

„bine burduşită descrierea operei", „metoda critică a păşirii şi prăsirii cuminţi", „robolă ştiinţifică" „lipicioasă manieră a sclifoselii", „versuri scăriţate în manieră maiakovskiană", „năprasnica idilă"., „toleranţă devălmaşă" etc. Rezultatul e acel inextricabil stil al cronicii lui Cornel Regman în care verva cea mai plină de familiaritate nu numai nu se împiedică, dar se sprijină pe construcţiile cele mai nefireşti şi pretenţioase, în aluatul acesta găsim şi urme din expresivitatea autorilor comentaţi, al căror stil e digerat pe îndelete ca micile vietăţi înghiţite de şarpele boa. Fiinţa unui poet pare criticului „antisentimentală, crudelă şi cinică cu voinţă", un critic e un *„ebrietat al formulelor aproximative",* iar altul arată *„cea mai sfîşietoare metodă comizerativă"* faţă de eroii fictivi pe care-i analizează. Cornel Regman însuşi numeşte pe critic, ca cititor avizat, un *„stilistician latent".*

Din această înclinaţie decurge factura aproape epică (simili-epică, ar zice, pe drept, Cornel Regman) a cronicilor, în care pare a se „întîmpla" mereu cîte ceva, în care un autor, o carte ori un- mod de expresie devin personaje în carne şi oase. Mişcarea e mereu foarte vie şi plăcerea literară neîndoielnică, începînd de la titluri, criticul sugerează atmosfera şi cadrul întîmplărilor: *Ucenicul neascultător -un roman, oho, delir obişnuit. Roman de bltă şi cojoacă. Un potop de simpatii peste Nicolae Prelipceanu* sau *Secrete logistice în posesia lui Eugen Jebeleanu.* Şi urmează, spre exemplu, pornind de la titlul „militar" al cronicii lui Jebeleanu: *„De la Hanibal încoace, cu special accent în recentul volum Arma secretă, în acele poeme care continuă firul parabolelor civile. E.J. se arată preocupat să determine chiar linia frontului care desparte — nu de ieri, de azi, - pe fidelii poeziei de inamicii ei. El şi-a educat aproape un reflex de a prinde în colimator tacticile agresivităţii si pe agenţii ei, care încearcă să îngusteze cîmpul poeziei, concomitent cu îngenuncherea poeţilor. Sarcină anevoioasă într-o lume în care coaliţiile puternicilor, tot mai ştiirlţific organizate, găsesc mijloacele cele mai perfide de a dezarma şi izola pe temerar, adeseori nu mai mult decît un palid visător".* Ni se mai spune despre „strategia secretă" a poetului, care duce *„o luptă de hărţuire şi martelare a adversarului prin şarje repetate"* etc. totul, în acelaşi limbaj miliar. Titlul obligă. Memorabile sînt şi alte „întîmplări" şi „personaje" din cronici. Versurile lui Romulus Vulpescu reprezintă *„temerare evoluţii la trapez",* în vreme ce Theodor Pică e *„pus pe turniruri de virtuozitate".* Pentru Marcel Gafton, *„poezia aduce a îndeletnicire de grădinar încrucişînd iscusit soiurile".* In *Lotopoeme,* Nina Cassian ne-ar oferi reţete ciudate din *„distracţie de vrăjitoare".*

D. Micu este în cartea despre Călinescu *„un fel de Flămînzilă domol, dar eficient ca un malaxor modern".* Mircea Săndulescu seamănă cu ,, *un Rastignac al scrisului, perseverent, răbdător şi eficace, rentabilizînd sau ambiţionînd s-o facă, printr-o hărnicie ieşită din comun, o linie romanescă rezervată pînă atunci mai ales artizanilor visători, neinteresaţi în produse de mare format". „Iv. Martinovici înaintează în poezie simetric şi grupat, ca o falangă macedoneană".* Ş. Cioculescu şi Mircea Zaciu au rămas, în comentarea cărţilor de memorii, singurii amendatori, adică *„ceva în genul'acordărilor de piane".* Formule memorabile găsim pretutindeni, mai ales cînd criticţjl „se montează" ironic, folosind din plin procedeele sale predilecte, şi anume antifraza, decalcul, parodia, calamburul. De la un punct încolo, numai cu dificultate ştim dacă umorul nu e cumva involuntar şi datorat manierizării acestor procedee. Aşa se întâmplă cu o cronică despre Virgil Mazilescu, de exemplu, deşi în multe altele ne simţim stăpîniţi de aceeaşi incertitudine, în orice caz, Cornel Regman împacă singurul dintre cronicarii de azi, într-un mod profitabil, francheţea judecăţii de valoare cu un umor care-l face adesea să transforme operele în păpuşile unui teatru critic de marionete. Hazul e cîteodată forţat, aş zice nemţesc, ca să nu-i supăr pe ardeleni, iar calamburile trase de păr. Contrafacerea, de care vorbeam, se răzbună, în lipsa spontaneităţii. Autorul ***Noilor explorări*** nu e pur şi simplu un cronicar cu umor (şi gata a sesiza peste tot comicul, grotescul, mascarada), dar un umorist al criticii, rîzînd cu poftă de tot şi de toate, în ciuda faptului de a rămîne un comentator serios şi demn de stimă.

(România literară, nr. 16, 1982)

„De la imperfect la mai puţin ca perfect"

Nu mai e de mult un secret faptul că lui Cornel Regman nu-i place să se îmbete cu apă rece. Părerile lui, care pe destui i-au nemulţumit (sau „năpăstuit"), au meritul incontestabil al francheţii; o francheţe cu atît mai demnă de stimă cu cît nu lipseşte nici din consideraţiile pe care criticul le face despre producţia proprie,, privită cu luciditate şi fără complezenţă, întrebat (într-un interviu republicat în ***De la imperfect la mai puţin*** *ca perfect,* ce fel de „chemare" a stat la baza „destinului" său critic. Cornel Regman răspunde: *„încă o dată, «destin», «chemare» sînt— mă tem - vorbe prea mari pentru a circumscrie speţa de atracţie pentru carte şi (pentru) comentarea ei, proprie criticului. O vocaţie primordială există, fără îndoială, aceea cărturărească. Eşti întîi cărturar sau studios, şi apoi critic [...]*

într-o explicaţie mai degrabă empirică, elementul determinant care face critici din cărturari pare a fi o ingeniozitate aparte, ce se opreşte în pragul creaţiei, de a, intui şi de a-şi reprezenta procesul şi structura operei contemplate, de a visa la imaginea ei în idealitate şi de a dori să stabilească ecartulsau ecartamentul, în raport cu această imagine, al operei ce-i stă în faţă, formulînd constatarea în chip cit mai pregnant" Această opinie se înscrie pe linia acelora care, de cînd există la noi .critică (şi, mai exact, din epoca modernă), au mers, cu modestie, contra ideii de a face din critică o formă de artă a cuvîntului, identificînd-o în schimb cu o activitate intelectuală, necesară şi personală, dar fără atribute creatoare. Dintre contemporani, Ş. Cioculescu şi Alexandru George par cei mai dispuşi a o împărtăşi. Cealaltă linie, ilustrată în trecut de E. Lovinescu sau de G. Călinescu, şi la care m-am raliat eu însumi de la început (într-o formulă tinerească şi care a găsit oarecare ecou prin anii '60: *„Critica este creaţie sau nu este nimic"),* îşi are astăzi susţinătorii ei, cel puţin la fel de competenţi ca E. Simion sau Gh. Grigurcu. Se înţelege că nu e vorba să distingem între critici talentaţi şi critici doar ingenioşi (ca să reiau cuvîntul lui C. Regman), ci între două feluri de a interpreta critica, ceea ce nu exclude paradoxul ca, printre apărătorii uneia din teze, să se numere oameni înzestraţi cu însuşirea reclamată de cealaltă. Comei Regman se vrea pe sine un studios (sau un cărturar) dotat cu o anume ingeniozitate. Dar adaugă: *„ în această explicaţie se găsesc de toate: şi preocuparea de a descrie şi analiza opera, şi aceea de a-i stabili originalitatea şi locul într-o ierarhie de valori, şi talentul criticului de a-l cointeresa pe cititor în urmărirea demersului său ".* Talentului i se rezervă deci ultimul loc: această cenuşăreasă a criticii are totuşi menirea de a-l seduce pe cititor, treabă care nu mi se pare deloc uşoară, ba mi se pare chiar esenţială (căci dacă nu ţi-ai cucerit cititorul, pe cine vrei să convingi?). Trecînd repede peste talent, C. Regman îşi descoperă (sau acceptă din ce au descoperit alţii) o trăsătură foarte ardelenească, adică *„scrupulul pedagogic de a nu lăsa mediocritatea să iasă în faţă",* invocînd tradiţia familială şi înrudirea de sînge cu *„ acerbul critic care a fost Ilarie Chendi".*

Dar, la urma urmelor, ce înseamnă talent în critică? Artă? Bogăţie a limbajului? Farmec? înseamnă, pur şi simplu, personalitate, adică „stil". Recunoşti criticul talentat din zece, în clipa în care îi descoperi stilul şi i-J poţi defini. Cînd nu vezi nimic de felul acesta şi strădania de a găsi formula potrivită se desfăşoară în gol, atunci nu mai încape îndoială că te afli în faţa unui eventual studios - iubitor de literatură şi eminent cărturar - care însă nu e critic. Fiindcă, în definitiv,

critica presupune **expresia** judecăţii, singura în stare să comunice altora impresiile noastre de lectură. De aceea nu sînt de acord că e de ajuns ingeniozitatea, care e o tehnică bine însuşită, cu excepţia cazului în care numărăm dintre critici pe toţi autorii de articole sau de studii, destule dintre ele utile, merituoase sub raport istorico-literar, „contribuţii", cum li se mai zice, fără de care cercetarea literaturii ar sta pe loc: aceşti autori, al căror rol cultural n-are rost să-l negăm, nu sînt totuşi critici: iar cei mai Fucizi dintre ei nici nu pretind acest lucru. Critica criticii se bifurcă din acest motiv, într-un fel semnificativ: ea poate comenta totdeauna ideile, revelaţiile, documentele scoase la iveală într-un text; dar numai uneori poate aprecia stilul autorului. Să precizez şi că nu e absolut deloc obligatoriu ca existenţa stilului, a talentului să atragă automat acordul în privinţa ideilor. „Cum" şi „ce" nu se acoperă perfect decît în cazuri rare. Revenind la C. Regman: i-am subliniat originalitatea stilistică scriind, acum cinci ani şi jumătate, despre ***Noi explorări critice,*** şi am să încerc s-o fac din nou, ceva mai la vale; n-am fost şi nici nu sînt de acord cu o mulţime din judecăţile şi observaţiile lui. Dar n-are a face! în conţinutul ei, critica este în primul rînd discutarea liberă a unor puncte de vedere diferite, aşa cum, în forma ei, este o expresie personală, inconfundabilă.

N-am de gînd să alcătuiesc lista completă a chestiunilor de conţinut în care nu mă întîlnesc cu C. Regman. Voi rămîne la două, oarecum frapante. Toate obiecţiile criticului la romanele lui Paul Georgescu se află cuprinse în germene în următoarea „cerinţă": „ *Unde parodicul ţi moftul nu mai pot acoperi şi justifica toate iniţiativele autorului este în nepăsarea masivă arătată unei prea fireşti cerinţe a romanului, a celui politic nu mai puţin, aceea ca generalizările de orice tip să nu pornească dinspre autor spre personajele sale, de parcă acestea ar fi fost anume închiriate în acest scop, ci să fie fructul, chiar imperfect, al propriilor lor osteneli de a ajunge la clarificări".* Dar e oare valabilă cerinţa cu pricina pentru toate tipurile de roman? Ea se potriveşte celui realist, psihologic sau nu, însă nu şi acelui roman modern cu teză care procedează deliberat pe dos. Avem, cred, aici un caz de generalizare abuzivă^ de dogmatism critic. Originea n-o găsim doar în inadecvarea viziunii critice cu formula literară, ci în încercarea de a asigura victoria celei dintîi, în Condiţii neregulamentare. AI doilea exemplu, înrudit, se află în cronica despre Ana Blandiana. Opinia criticului este că „principiul de unitate" al poeziei acesteia este „lirismul eului", *„despletirea elegiacă, fără de care poezia nu se poate constitui"* şi care *„ o fereşte (pe poetă) de aşa-zisa* ***lirică obiectivă,*** *domeniu în care produc arti:ani,i versului şi poeţii lipsiţi de frison".* De două ori

discutabilă această opinie, întîi, fiindcă lirica obiectivă conţine suficiente capodopere (în trecut, e drept, mai multe decît în prezent) ca să nu fie făcută cadou veleitarilor: intră în ea baladele lui Coşbuc şi ***Luceafărul*** lui Eminescu, precum şi zeci de alte capodopere, în al doilea rînd, lirismul eului, confesiunea, „sinceritatea", mărturisirea etc. au fost puse de critic în sarcina poeziei Anei Blandiana, dar pentru a-i putea retrage apoi (şi mai eficient) certificatul de valoare: *„ În schimb, principiul locomotor al acestei poezii e mai rar o necesitate lăuntrică ce se cere cheltuită fără rest, versurile se consumă de regulă cu explicitarea impulsului, nefiind însuşi impulsul".* Se vede cu ochiul liber că cele două „principii" nu merg împreună. Din chiar versurile citate ca foarte frumoase de C. Regman deducem că poezia Blandianei este mai rar expresia unor stări şi mai des expresia unei conştiinţe etice, că, deci, valoarea şi farmecul ei constau, nu în ultimul rînd, într-o notă de obiectivitate, într-un grăunte de parabolă, care implică o morală şi o explicaţie, într-o ocolire a intimităţii propriu-zise (care, cînd apare, e utilizată ca termen de comparaţie, ca **model,** şi nu pentru caracterul ei de „document" sufletesc), într-o „depersonalizare" asemănătoare cu aceea din tablete (ce se cuvin citite, dacă tot le-am pomenit, în raport cu poezia şi nu cu filosofia, cum a încercat de curînd un critic ieşean).

Despărţindu-mă de C. Regman în cîteva, destule, probleme de amănunt sau mai generale, îl citesc totdeauna cu plăcere pentru două însuşiri: una, pe care am atins-o deja în treacăt, este tonul neconcesiv al judecăţilor; a doua este „stilul". Am, cu alte cuvinte, încredere în el, ştiu că nu umblă cu „aranjamente", că e un om independent; şi, totodată, sînt sensibil la modul lui de expresie, pe care i-l recunosc imediat. C. Regman însuşi e de părere că cel puţin una din cărţile lui ***(Cică nişte cronicari...)*** n-ar fi existat fără spaţiul larg acordat cîndva de revista „Tomis" cronicarului şi fără îngăduinţa arătată modului absolut neceremonios în care acesta scria despre autorii în vogă pe la sfîrşitul anilor '60. E probabil adevărat. (Criticul merge însă cam... departe cînd socoteşte că nealinierea în materie de opinie critică ar fi fost *„direct proporţională cu numărul de kilometri ce despărţeau publicaţia respectivă de Bucureşti",* bazîndu-se şi pe faptul că „Vatra" bunăoară era, în acea vreme, la fel de independentă, spre deosebire de „Argeş", care nu era decît *„ o anexă a echipei de critici de la **România literară",*** şi asta în virtutea diferenţei de cîîeva sute de kilometri care separă Tg. Mureşul şi respectiv Piteştiul de Bucureşti!). Cronicile lui C. Regman se caracterizează printr-o ardelenească pedanterie, care le face să fie cu siguranţă cele mai minuţioase din presa ultimelor

decenii, prin nemenajarea autorilor comentaţi, pe a căror cotă la restul criticii cronicarul nu dă doi bani, şi printr-un umor lingvistic rezultat din cel mai neaşteptat amestec de elocinţă şi de căzneală. Rar un critic care să aibă, înscris, atîta sămînţă de vorbă, şi care, în acelaşi timp, să fie mai puţin spontan şi mai nevoit să-şi înfrîngă lipsa de uşurinţă, de fluenţă a expresiei! Aş spune că C. Regman are un umor laborios. E de ajuns să-i cercetăm limbajul care, în secţiune verticală, arată ca un conglomerat în ochii geologilor: format din straturi şi aluviuni succesive, extrem de diferite, dar cu nădejde presărate, în acest amalgam, găsim elemente de stil familiar la un loc cu altele din cel mai tehnic limbaj de specialitate, exprimarea populară coabitînd cu aceea sofisticată, jocul de cuvinte cu împrumutul masiv din limba autorului comentat, totul în fraze foarte lungi, în care aspectul de oralitate volubilă e necontenit supus exigenţelor sintactice ale limbii scrise, pînă la decantarea unei veritabile comedii a limbajului critic. Spaţiul nu-mi îngăduie să dau şi exemple pe care cititorul le poate afla cu uşurinţă în carte, mai cu searnă în cronici (remarcabile, în toate privinţele), cum ar fi cele despre Fănuş Neagu, Mircea Nedelciu, ion Gheorghe, Mircea Dinescu şi Ştefan Aug. Doinaş. *(România literară, nr. 35, 1987)*

„Nu numai despre critici"

Nu ţin neapărat să încep cu o glumă pe seama titlului cărţii lui Cornel Regman (deşi ar fi în spiritul său), sugerat de un titlu al lui Ştefan Cazimir, dar trebuie totuşi să spun că, deşi vorbeşte în studiile şi cronicile sale *Nu numai despre critici (Cartea Românească).* autorul este, în paginile cele mai bune, un critic al criticilor. Cu el, criticii români contemporani şi-au găsit, aşa-zicînd, naşul. Este, din pricina aceasta, cel mai neiubit dintre ei. Oricît ne-ar displăcea Regman, nu-l putem însă bănui că e incorect sau că umblă cu măsuri diferite. Nu prea are prieteni (deşi are antipatii), purtîndu-se cu toată lumea la fel. E preferabil să nu încapi pe mîna lui cu vreo carte... discutabilă, fiindcă e în stare s-o discute în detaliu, fără cruţare, răsucind cuiul în rană de cîte ori se iveşte ocazia. Şi chiar fără să-i dai totdeauna dreptate (mai ales împricinat fiind), nu poţi să nu recunoşti că sadismul are rostul lui în critică, dovedindu-se sursă de savoare, în orice caz, dacă nu neapărat şi automat una de adevăr. *Nu numai despre critici* conţine un capitol despre critici (mai exact o parte dintr-un capitol) care este de departe cel mai palpitant din carte, în plus, toate studiile de istorie literară puse sub titlul *Reconstituiri* încep cu o

minuţioasă critică a criticii şi aceasta este de obicei cel puţin la fel de substanţială ca şi restul.

Dar să nu părăsim recenziile la cărţi de critică. Meticuloasă şi „rea" este de exemplu aceea despre compendiul de***, Istoria literaturii române*** al lui Al. Piru. Nu e cruţat nici un nod în papură (între care o lungă discuţie referitoare la felurile compendiilor). Sînt şi numeroase observaţii juste, exprimate de regulă memorabil: *„Punga cu elogii, bine strinsă la gură în cazul altor scriitori, se preface Intr-un veritabil corn al abundenţei "înaintea proteguiţilor, aproape toţi prea mari pentru astfel de favoruri"* (p. 144). Acesta e chiar stilul caracteristic: o maliţie^ dacă pot spune aşa, elocventă, o limbuţie caustică familiară, o plăcere a şuetei fără interlocutor. La Alexandru George (foarte favorabil privit) se remarcă maliţia care ar fi *„regimul care convine cel mai bine acestei naturi care, în situaţii cînd ironia nu funcţionează, este nu rareori pîndită de pedanterie"* (p. 149). Am notat şi altădată amestecul voit de neologisme şi de neaoşisme. Unele cuvinte sînt inventate de critic (ni se dă la subsol etimonul). Meritul acestor cronici este de a nu se limita să întîmpine cărţile: ele sînt copioase ca nişte festinuri (din cînd în cînd şi puţintel indigeste). D'e ia acelea ale lui Ş. Cioculescu din R.F.R. sau de la „menţiunile" postbelice ale lui Perpessicius, nici un critic nu mai practică genul acesta amplu de recenzie. Aerul timpului îi făt emulii lui Pompiliu Constantinescu sau Călinescu. recenzenţi mai expeditivi. Cornel Regman pare a dezaproba concizia şi teoretic (nu doar temperamental). Intr-un context oarecum diferit, el ia peste picior pe Gh. Grigurcu (pe care, ce e drept, îl preţuieşte) pentru a fi crezut că rezolvă „cazul" Nichita Stănescu în cîteva pagini: ,,£ *vorba* - scrie Regman - *de binecunoscuta campanie antistănesciană a criticului, materializată în* ***Poeţi români de azi*** *îiUr-un soi de scurt comunicat pe paragrafe (4 pagini), forma cea mai puţin contată a spiritului sintetic, rudă apropiată a băţoşeniei"* (p. 162). Şi, ca un complement (dar nu şi ca un compliment), observă acelaşi defect într-un articol despre Mircea Ivănescu: *„Curios e că Gh. Grigurcu a simţit, intr-un caz nevoia să dea - tot sub forma comunicatului abreviat (cele 4 pagini!) — teza, de astă dată, paradisiacă, pe paragrafe care se închid ca nişie paftale, a pricinilor de preţuire arătată altui poet'"* (p. 163). Plin de haz este începutul unei cronici la cartea lui Al. Cistelecan: *„ Tînărul critic arădean vrea cu tot dinadinsul să ne facă să credem în existenţa unei adevărate seminţii a livreştilor ce ar popula întinsurile poeziei noastre contemporane"* (p. 174). Alex. Ştefănescu e acuzat de înclinaţii... suicidare, fiindcă se lasă tentat de populism. Dar printre exemplele culese se numără

destule care ar fi trebuit să-i placă lui Regman însuşi, fiind ele chiar în spiritul său. Deşi le trece pe unele cu următoarele printre cele „ascuţite", e-îndoielnic că le şi apreciază, socotindu-le produse ale unui *„folclor.,da*,teibună".* .E.însă maximum de indulgenţă pe care Alex. Ştefănescu îl poate spera de la criticul criticilor. Formulele cu pricina ar fi: *„ poemele (lui Ion Gheorghe) par mormane de cuvinte împinse cu buldozerul";* Marin Sorescu a folosit în romanul său *„principiul deşirării ciorapului"; ,,proza lui Sin este trainică şi sobră ca o haină soldăţească"* etc. (p. 184). Trebuie să recunosc, din consecvenţă, că aceste formulări â la Regman mi se par reuşite.

Mult mai puţin personale, fără pecete, sînt restul cronicilor, acelea scurte, de două-trei file. Dacă le-am întîlni, nesemnate, undeva, nu am ghici pe autor.

în schimb, ***Reconstituirile*** sînt remarcabile. Toată partea de critică a criticii din ***Alecsandri, prozatorul*** este nu numai instructivă, dar admirabil scenarizată. Puţini ştiu ca Regman să facă atractivă sau chiar dramatică istoria aceasta a opiniilor. Ideea proprie despre proza poetului poate să pară, la capătul acestei introduceri, destul de banală. Ea constă în aceea că *„ voiajul, deplasarea, peripeţia, deci mişcarea sînt prezente ca procedee curente, ca figuri, în naraţiunile lui Alecsandri, chiar atunci cînd în ele nu e vorba de nici o călătorie"* (p. 17). E ceva din modul lui E. Simion de a vedea poezia matinalilor noştri poeţi din secolul XIX. Cît priveşte „notaţia pitorească" (p. 21), ea nu este bunul lui Alecsandri. Proza românească în întregul ei o cultivă. Din nou, traversarea criticii, de la Bogdan Duică la M. Zamfir, este extraordinar de interesantă în ***Russo şi întemeierea eseului.*** în acord cu Zamfir, Regman analizează comprehensiv ***Cîntarea României,*** aproape unanim dispreţuitul poem în proză. Legătura cu „fiziologiile" la modă *(„măritiş al observaţiei morale cu umorul",* p. 45) e, de asemenea, bine stabilită. Nu ştiu însă dacă în ce priveşte umorul din alianţa cu pricina, putem accepta că el este un *„stil al generaţiei".* E adevărat că umor au toţi romanticii moldoveni, dar cred că nu la toţi el poate fi definit ca un *„tip specific de reacţie, şagă moldovenească spontană, grefată pe flegmatismul de esenţă intelectuală, un fel de teribilism bonjurist"* (p. 46). E o mare deosebire, la acest capitol, între Negruzzi şi Russo, între Kogălniceanu şi Alecsandri. Ca şi Ibrăileanu, Regman e de părere că franceza e singura limbă pe care Russo o „vorbea bine" în epoca redactării *Sovejei.* Mi se pare că vorbea cel puţin la fel de bine şi româna, faptul de a nu scrie în româneşte ₜavînd altă explicaţie, ce trebuie coreiată cu scrierea în franceză a corespondenţei private de către toţi paşoptiştii şi

postpaşoptiştii. în fine, Negruzzi îi premerge lui Russo în materie de eseu, care, apoi, nu este la data respectivă o specie a criticii, aşa cum este astăzi, ci una a prozei, în schimb, forma suitei pe care Regman o propune în textele majore ale lui Russo este o intuiţie profundă şi mai nimerită decît aceea a „orchestraţiei, în care temele revin" pentru care pleda Caracostea pe vremuri (e de mirare că Regman o reţine şi pe aceasta, fără a releva incompatibilitatea).

Să trecem pragul secolului nostru. Original şi temeinic mi s-a părut studiu despre emulaţia stîrnită de Şt. O. losif, căruia Goga sau Beniuc îi sînt debitori nerecunoscuţi ca atare. Extrem de ambiţioasă este întreprinderea din studiul despre *Răscoala* (roman socotit superior lui *Ion),* unde ideea este că există un stil, o scriitură funcţională în romanele lui Rebreanu, ce nu pot fi reduse la „stilul cenuşiu". Aproape totul este remarcabil 'aici. îl descoperim pe Regman stăpînind perfect examenul stilistic. Despre critica lui Pompiliu Constantinescu, Regman a scris de mult şi cu înţelegere, în pofida diferenţelor de manieră dintre cei doi critici. Acum Regman reia şi transformă amplu studiul anterior, dîndu-ne un complet portret istoric al celui mai apreciat cronicar interbelic.

Nu numai despre critici se încheie cu cîteva interviuri (între ele un autointerviu). Spicuiesc dintr-unul reţeta oferită de Regman criticilor ce vor să fie consideraţi incomozi: e destul ca ei să nu se alinieze. Aşadar, independenţa de opinie face pe critici incomozi. Aviz celor ispitiţi să se afilieze!

(România literară, nr. 18, J 990)